

Vednost mora biti zavezana emancipaciji

Nekaj dni pred drugo mariborsko vstajo (tisto prvo pravo, ki je na ulice pripeljala tisoče in z njimi tudi solzivec, konjenico, množične aretacije, famozne granitne kocke) je v veliko bolj mirnem vzdušju v kavarni Cankarjevega doma potekala predstavitev novega dela Mladena Dolarja z naslovom *Strel sredi koncerta*. Takrat je bil politični prostor zaprt, sprememb ni bilo na obzorju, Kangler je trdno sedel na svojem prestolu, neosocialisti še niso obstajali. V mirnem ozračju je leva intelektualna srenja razpravljala o problemih varčevanja, o politiki, filozofiji, operi. Govorilo se je tako o Freudu kot o Lacanu, omenjena sta bila Levi-Strauss in Žižek, seveda ni manjkal niti Hegel.

Čez nekaj dni pa je odjeknil strel: »Politika sredi dela, ki ga je ustvarila domišljija, je strel iz pištole sredi koncerta. Ta pok je glušeč, ne da bi bil pri tem energičen. Ne sklada se z zvokom nikakršnega inštrumenta,« zapiše Stendhal v romanu *Rdeče in črno*. Kot da bi tak strel odjeknil v Mariboru, kot da bi prekinil umirjeno harmonijo razmišljanja, ki jo je udejanjala tudi zgoraj omenjena razprava. Ne moremo se upreti skušnjavi, da ne bi ob izidu knjige *Strel sredi koncerta* videl določene simbolike ali celo znaka prihodnosti (kot ga v zaključku dela *The Years of Dreaming Dangerously* razdeluje Slavoj Žižek). Je lahko še kakšen naslov bolj prognostičen za dogodke, ki so sledili nekaj dni pozneje? Bi lahko Dolar (ali urednik Peter Klepec) še bolje zadel tarčo s svojim naslovom? Označevalec (*Strel sredi koncerta*) je napovedal označenca (Maribor).

Gotovo pa strel ni odjeknil zgolj na ulici, med ljudmi, niti ne zgolj med politiki, ki zdaj iščejo strice iz ozadja, ekstremiste in druge personalizirane povode, ampak je odjeknil predvsem med intelektualci, se pravi med subjekti, za katere se predvideva, da vedo. Njih je Maribor popolnoma prehitel, ljudska vstaja jih je popolnoma presenetila, ljudje na ulicah so jih ujeli nepripravljene. Kako je to mogoče, ko pa že več let opozarjajo na vrenje znotraj ljudstva, ki že več let izraža nezadovoljstvo? Kako jih je lahko vstaja presenetila, ko pa se sami že tako dolgo zgražajo nad županom in vlado, ki ga podpira, ko kritizirajo in opisujejo razpad socialnega tkiva, ki ga parajo varčevalni ukrepi, ko opazujejo razpad mesta, ki že več let stagnira kljub velikim mednarodnim projektom? Opazujemo podobno situacijo kot leta 2008, ko je razneslo finančni balon in se je

razsula »fiktivna« ekonomija, ki je temeljila na produkciji denarja iz nič. Tudi takrat je kriza strokovnjake presenetila, jih ujela nepripravljene, napol v snu. Kljub pogostim kritikam o nevzdržnosti sistema finančne akumulacije, kljub ostrim kritikam proti fleksibilizaciji in deregulaciji trgov, kljub jasnim napovedim katastrofe je kriza šokirala vse. Kot kaže, sova Minerve resnično razširi svoja krila šele ob mraku.

Na tem mestu moramo stopiti še korak dlje. V krizi 2008 so se udejanjile vse fantazije marksistov, tako kot so se v Mariboru uresničile fantazije vsakega malce bolj radikalnega intelektualca. Zakaj potem šok? Tu moramo potegniti psihoanalitični sklep, da uresničeno fantazijo vedno spremlja neka določena groza, da se nanjo prilepi občutek *Unheimlich*. Žižek pravi: »Imamo ime za uresničene fantazije: nočna mora.« Ko se naša fantazija uresniči, razbije naše dojemanje sveta, poruši njegove koordinate. Tako kriza kot vstaja sta porušili določeno videnje sveta s strani intelektualcev. Predvsem pa sta jim onemogočila udobno nadaljevanje salonske kritike. Na tem mestu moramo biti zelo ostri. Kar je kriza 2008 razkrila, je popolna impotentnost radikalne levice, da dokončno udari po kapitalizmu. Cesar je bil nag, a od nikoder ni bilo Andersenovega otroka, da bi to evidentno dejstvo jasno zakričal v obraze ljudi. Tako sta lahko prevarantska krojača (neoliberalna teorija) nadaljevala svoj krojaški posel in cesarju tkala nova in nova oblačila iz čudežne volne. Podobno se dogaja danes v Sloveniji. Politični prostor se je na široko odprl, protestniki so prekinili ustaljeni ritem delovanja, a nihče noče vskočiti v ta prostor. Ključna naloga intelektualcev bi danes morala biti vzdrževanje te odprtosti, a kaj, ko jih del želi zgolj čim hitreje zapreti prostor z »alternativo« (seveda v personalizirani podobi pogajalca ali stranke) ali pa uživajo v salonskih interpretacijah. S tem nikakor ne trdimo, da je interpretacija nepomembna, kajti izogniti se moremo moraliziranemu delovanju brez potrebe po premišljanju. Odločno moramo nasprotovati logiki humanitarnih organizacij; ljudje trpijo, naredi kaj, da ti ne bo treba misliti. Kar želimo poudariti, je umik figure javnega intelektualca v zasebno sfero, ali še huje, umik intelektualca s področja političnega.

Medtem ko je bilo 20. stoletje stoletje javnih intelektualcev (kot to zagovarja Tony Judt v *Reappraisals*), pa nas že nekaj desetletij zaznamuje potopitev intelektualnega v polje akumulacije kapitala in tehnično, objektivnega znanja. Še več, celoten sistem je intelektualce pognal iz javne sfere, kajti kot je zapisal Flusser: »Učinek revolucije informacij je namreč v tem, da moramo ostati doma, če hočemo biti informirani; ko vstopimo v javni prostor, zamudimo informacije.« S tem ko je bil obči intelekt čedalje bolj vprežen v produkcijo vrednosti, ko je produkcija popolnoma naddoločila družba »znanja«, je intelekt postal temeljna dobrina kapitalistične produkcije in le eden od artiklov v neizmerni trgovini blaga. Intelektualec je postal producent, znanje je postalo produkt, univerza je postala tovarna. Intelekt se je vpregel v probleme produkcije vrednosti, v reševanje »objektivnih« vprašanj, intelektualec je postal strokovnjak, ki rešuje že postavljene probleme. Vednost je postala popolnoma podrejena Kantovi zasebni rabi uma, ki je podrejena instrumentalni logiki čim učinkovitejšega (se pravi varčnega) reševanja problemov. Razum in racionalnost sta v svojem dialektičnem gibanju dospela do svojega nasprotja. Sili, ki sta bili v svojem začetku gibalo emancipacije, sta se sprevrgli v silo dominacije.

Pozablja se, da je temeljna naloga intelektualca postavljati vprašanja, se pravi spraševati, s tem pa odpirati nove poti družbe. Naloga vednosti je iskanje novih poti emancipacije, osvobajanja, omogočati mora prisvajanje sil, ki so bile odtujene. Začeti pa mora pri sebi. Vednost ni po svoji naravi emancipatorna, niti ni po svoji naravi oblastni mehanizem (kot je verjel Foucault, ki pa je, paradoksalno, ravno vednost vihtel kot najučinkovitejše orožje proti oblastnim mehanizmom). Tukaj moramo potegniti nietzschejanski sklep in trditi, da »če ga pravilno

držiš, je vsako orodje lahko orožje« (Ani DiFranco). Vednost moramo nujno iztrgati iz rok sil, ki ji trenutno dominirajo. To so sile učinkovitosti, objektivnosti, izmerljivosti, natančnosti, se pravi sile, ki omogočajo mero, s tem vrednost in seveda v končni posledici dobiček. Vednost je vprežena v sile opravičevanja in pojasnjevanja sedanjosti, s tem pa radikalno zaznamovana z ideologijo večnega sedanjika, tisto idejo, ki se kar preveč približa Fukuyamovemu idealu o koncu zgodovine. Seveda je z največjo lahkoto mogoče zavrniti Fukuyamove ideje kot utvare čiste ideologije, a vendar je na mestu vprašanje, ali ni ideja o koncu zgodovine zgolj radikalna verzija ideološkosti znanosti same. Kot je Adorno trdil za psihoanalizo, da so najbolj resnični njeni ekstremi, je treba isto trditi za sodobno znanost in v Fukuyami prepoznati njen simptom. S tem ko se je v znanosti zahteva po nevtralnosti nadomestila z zahtevo po objektivnosti, je hipoteza prevladala nad tezo, matematika pa nad spekulativno filozofijo. Ko se je iz vednosti pobrala vsa politična konotacija, ko je bila iz nje iztrgana vsa ideologija (v smislu verovanja v določeno idejo), je vednost postala temeljno mesto ideologije. S svojim pretvarjanjem po posedovanju univerzalne resnice, s svojo samoutvaro o objektivnosti lastnih trditev, je prešla na področje ideologije *par excellence*, to je področje čiste vednosti. Ideja je postala preveč čista, da bi jo umazali z realnostjo. Enodimenzionalni človek je postal del banalnosti zla.

Kako iztrgati vednost iz kapitalistične produkcije in reprodukcije, kako jo znova narediti emancipatorno prakso brskanja in izkopavanja, kako jo znova napraviti kot okno, ki se odpira v svet? Odgovor je presenetljiv, a zato nič manj resničen. Tako, da ji znova priznamo subjektivnost, da jo sklatimo s piedestala čiste resnice in jo znova umažemo z resnico subjekta. Vednost lahko očistimo ideologije objektivnosti le tako, da jo nazaj tesno povežemo s politiko, se pravi, da prenehamo dojemati vednost kot prazno prakso reševanja problemov, ampak kot temeljno politične prakse. Šele ko jo v temelju povežemo s subjektivno pozicijo, ko ji priznamo partikularnost, jo lahko iztrgamo logiki dobička, ki pa zahteva univerzalno resnico in enotno mero za vse. Tukaj je treba slediti Foucaultu in vednost tesno povezati z močjo. Vendar tokrat ne z močjo kot oblastjo (se pravi *potestas*, konstituiranega), ampak z močjo kot zmožnostjo (*potentia*). Naloga vednosti naj postane odpiranje poti, zavezati se mora ideji emancipacije. V znanost moramo vrniti politiko, ne v njenem sedanjem izkrivljenem pomenu boja za oblast, ampak v njenem pomenu iskanja skupnega in odpiranja poti emancipacije. S tem lahko trdimo nekaj zelo radikalnega. Ni res, da smo preveč ideološki, preveč politični. Prav nasprotno, smo premalo. Potrebujemo več politike in ideologije! Politika in z njo znanost mora prenehati biti krizni menedžer, izvrševalec objektivnih zahtev kapitalističnega trga, postati mora bojišče različnih idej in idealov. Naloga vednosti je produkcija nove utopije. Ampak ne utopije kot natančnega načrta nove družbe, temveč utopije kot radikalne zahteve, ki je znotraj horizonta današnje družbene ureditve ni mogoče uresničiti. Utopija kot zahtevanje nemogočega, utopija kot vztrajanje, kar moramo razumeti kot etično dimenzijo nepopustljivosti. Etika vztrajanja za vsako ceno.

Na tem mestu se lahko vrnemo na mariborske proteste, ki so radikalno odprli področje političnega v Sloveniji in oživili utopijo v zgornjem pomenu besede. Postavili so zahteve, ki so v sistemu, ki ga živimo, neuresničljive. To so zahteve skupnosti, ki je spoznala svojo moč in ki jo je sedanji sistem razdrobil na tisoče individuov. Parlament so znova opomnili, da je demokracija doma na ulici, v javnosti, da se politika dogaja povsod in ne zgolj v posvečenih glavah in na posvečenih mestih. Tukaj se je treba upreti skušnjavi artikulacije zahtev protestnikov, saj s tem oukvirimo vstajo in ji damo pomen, ki je znotraj trenutnega sistema. V trenutku, ko se bodo zahteve artikulirale, bodo protesti stopili v prostor konvencionalne politike, ki z zahtevami trguje, se o njih pogaja in jih reducira na sistemu prijazne kozmetične popravke. Jasno artiku-

lirana zahteva se avtomatično spusti v simbolno polje sistema, kateremu nasprotuje, saj še ni bila zgrajena moč, ki bi artikulirala zahteve v novem jeziku. Še več, zahtevan je gospodar, ki jih uresniči, torej implicitno gradi na podrejenosti. Tako se je treba upreti medijski ofenzivi po iskanju zahteve in vsebine, treba se je upreti protestniškimi dobičkarjem, ki skušajo s svoje partikularne pozicije poenotiti mnogoterost vstaj. Kajti ko zapremo krog zahtev, postanemo totalitarni, v trenutku, ko zapremo krog vstajnikov, postanemo izključevalni, v trenutku, ko vidimo cilj, pozabimo na sredstva. Kot za drugega trdi Avital Ronell: v trenutku, ko ga poznamo, ko smo popolnoma prepričani o identiteti drugega, smo ga pripravljene ubiti. S popolno gotovostjo je treba stopiti na stran sredstev in v njih videti cilj. Kot trdijo zapatisti: s hojo ustvarjamo. Pravice tako niso nikoli podeljene, niti priborjene, ampak so zgrajene. Maribor jih je začel graditi.

Walter Benjamin nam ponuja eno bolj zanimivih definicij fašizma, ko trdi, da je fašizem ponesrečena (seveda komunistična) revolucija. S tem krivdo za fašizem radikalno prevesi na levo, ki je bila nesposobna apropiacije protestniške vstaje ljudi. V trenutku, ko finančni kapitalizem postaja čedalje bolj fašistoiden (s slovenskim pridihom skoraj že meji na rajh), je Benjaminova definicija toliko bolj zanimiva, a hkrati tragična. Na tem mestu se moramo opreti na Žižkovo idejo protestov, ki jih v nekem predavanju opiše kot odgovor na vprašanja, ki še niso bila postavljena. S tem obrne perspektivo, ki protest običajno dojema kot postavljanje vprašanj, vloga vednosti pa je, da nanje odgovori. Prav nasprotno. Protesti so odgovor, vednost pa mora ugotoviti, na katera vprašanja. Tako smo znova pri vprašanju apropiacije in znova pri Benjaminovi definiciji fašizma. Ponesrečene revolucije ne smemo razumeti zgolj kot izgubljeno fizično bitko, ampak kot izgubljeno bitko pomenov, kar pomeni, da je, rečeno z Žižkom, ključno postaviti prava vprašanja. Vprašanja, ki radikalno zarežejo v delovanje finančnega kapitalizma, ki spodjedajo obstoječi model politike in prava, vprašanja, ki odpirajo pot in omogočajo razcvet sil emancipacije. Ključno vlogo pri tem ima leвица. Bo tokrat sposobna opraviti svojo nalogo?